

‘QUO VADIS’ SISTEMATIESE TEOLOGIE?

Dirkie Smit
Sistematiese Teologie
Universiteit Stellenbosch

Abstract

The essay provides five different responses to the question about the present state and future of systematic theology. Firstly, it refers to the widespread Trinitarian renaissance in theological circles. Secondly, systematic theology often responds to so-called contemporary challenges, which today, in different parts of the world, are often described in terms of the complex tensions between individual and collectivity, between authority and reason, and between past, present and future. Thirdly, systematic theology often reacts to the so-called spirit of the times, which again can be popularly depicted in terms of secularisms or spiritualities, postmodernisms or fundamentalisms, globalizations or ecological crises. Fourthly, systematic theology takes place in the form of several discussions, including an increasingly worldwide discussion; the discussion with different theological disciplines; the broader conversation within the academy; the discussions within public life; the conversation in and with the church; the many ecumenical conversations; and the ongoing conversation within the discipline itself. Finally, it is directed “towards God” – serving worship, spirituality, formation, pastorate, and ethics.

Key concepts: Trinitarian renaissance, Globalization, Ecumenical Theology

Die vraag kan op vele en uiteenlopende maniere beantwoord word, afhangende van hoe dit gehoor en verstaan word. Hier volg – uiters bondig – vyf verskillende antwoorde, wat elke keer weer voor begin deur bekende slagspreuke in herinnering te roep.

‘Quo vadis?’ Self-kritiese nadenke oor die Christelike geloof

Waarheen is Christelike teologie tans op pad? Sedert die middel van die vorige eeu beleef die teologie wêreldwyd ’n sogenaamde “*Trinitariese Renaissance*,” ’n merkwaardige herlewing van belangstelling in die Triniteitsleer. Enige beskrywing van Christelike denke oor die afgelope jare kan beswaarlik anders as om dié herlewing as ingrypende ontwikkeling te sien. Daarmee beweeg sistematiese teologie oral op ander weë as tydens die voorafgaande eeue in die Westerse Christendom. Sowel die oorsake as die implikasies van dié Renaissance is ryk en verreikend. Dit maak ekumeniese toenadering moontlik, asook kreatiewe en komplekse omgang met feitlik alle tradisionele vrae. Talle illustrasies is beskikbaar in hedendaagse teologiese literatuur.

Ook die Gereformeerde tradisie is deel hiervan. In die nuutste *Journal of Reformed Theology* (2009, 3/1), ’n spesiale uitgawe gewy aan “The Doctrine of the Trinity in Christian Faith and Global Theology,” word gevra of daar kenmerkende Gereformeerde perspektiewe ten opsigte van die Triniteitsleer bestaan. Dalk is dit moontlik om vyf tipiese motiewe in dié tradisie te onderskei, al sedert Calvyn, maar sekerlik ook sterk aanwesig vandag: Trinitariese nadenke oor God is nie vreemd aan die Bybel nie, maar in werklikheid die Bybelse “grammatika,” die enigste verantwoorde manier om die *Bybelse spreke* oor God ná te praat (’n eerste motief, reeds ’n kerngedagte by Calvyn); dié Bybelse grammatika

maak dit moontlik om oor God te dink en praat as *lewende God*, histories, getrou, handelend ('n *tweede* motief, byvoorbeeld van groot belang by Durand); die Trinitariese aard van die handeling van die lewende God maak dit moontlik en nodig om feitlik elke tema te beskou in die lig van 'n "*Trinitariese spreiding*" (die term van Noordmans, vir die saak ook Van Ruler), wat gevolglik telkens 'n ryke en komplekse behandeling verg ('n *derde* motief); hierdie Trinitariese kennis van God het 'n *pastorale bedoeling*, dit staan juis téénoor enige teoretiese spekulاسie oor God (onlangs in detail uitgewerk by Baars 2008), as troosryke evangeliese inhoud te midde van vele negatiewe ervarings ('n *vierde* motief); dié Trinitariese werksaamheid vorm 'n soort "*praktiese patroon*," met konkrete implikasies vir – byvoorbeeld – die erediens, aard van die kerk (Butin), sakramente (Welker), sending (Newbigin) en Christelike lewe en vroomheid (dus, 'n *vyfde* motief).

Dié soort sistematiese teologie staan duidelik in die tradisie van Anselmus se *fides quarens intellectum*, die geloof wat self-krities nadink oor sy eie inhoud, oortuigings en praktyke. Oraloor in die wêreldkerk – en spesifiek ook in die ekumene self – word opwindende en verbeeldingryke werk tans vanuit dié vertrekpunte gedoen. Talle hedendaagse teologiese stemme getuig hiervan (sien byvoorbeeld verskeie van die prysweners by die Templeton Prize for Theological Promise).

'Quo vadis?' Belydenis van die geloof in die lig van lewensvrae

Wat is aan die gebeur met sistematiese teologie? Dis óók moontlik om die *quo vadis*-vraag te beantwoord deur na te gaan hoe reageer word op die uitdagings en vrae van vandag. Ook dié denkweg – die tradisie van korrelasie, verantwoording, rekenskap, of apologie – is kenmerkend van Christelike teologie deur die eeue en steeds kenmerkend van uiters belangrike teologiese werk, wêreldwyd. Tillich het immers reeds die teologie-geskiedenis beskryf as opeenvolgende reaksies op die tydsgees. Wat is daarom *die vrae van vandag*, waardeur die Christelike geloof en teologie uitgedaag word? Skematisering, veralgemening en daarmee wanvoorstelling en skeeftrekking is onvermydelik, elkeen antwoord dié vraag immers anders.

Één manier – naas vele ander – is die populêre poging om 'n soort historiese uitbeelding te gee, veral van ontwikkelinge in die wêreld onder Westerse invloed. Byvoorbeeld: Voor die Verligting en moderne tyd is die lewensgevoel allerweë bepaal deur die samehang van groep, gesag en tradisie. Met die moderne lewensgevoel kom die outonome subjek, die individu, in die plek van die gemeenskap of groep. In die plek van gesag – invloedryke instansies, figure, bronne – kom die rede van die enkeling, die kritiese vermoë om self te beoordeel en te besluit. In die plek van tradisie kom 'n nuwe historiese besef, die toekoms word maakbaar, die verlede is verby en nie langer deurslaggewend in die hede nie, die oomblik word beslissend, nou, as geleentheid vir vrye subjekte om hulself nuut te ontwerp.

Kortom, in die plek van groep, gesag en tradisie word *subjektiwiteit, rasionaliteit en historisiteit* bepalend vir die lewensgevoel. Sosiale instellings neem nuwe vorme aan en dra by dat mense toenemend só dink, praat en leef. In dié drie spanningsverhoudings word vele hedendaagse vrae saamgebundel, ook vrae vir geloof en teologie vandag.

In die spanningsveld tussen *individualiteit en kollektiwiteit* – Wie is ek? Wie is ons? Waar hoort ek tuis? Hoe lewe ons saam? – wortel talle vrae rondom vryheid, vryhede en regte; persoonlike en sosiale identiteit; rondom behóórt; rondom demokratiese lewensvorme, menswaardigheid en menseregte, insluitende ekonomiese en sosiale regte, asook minderheidsregte; taal en kultuur; respek, billikheid en gelykheid; toleransie, insluitende godsdienstige verdraagsaamheid en godsdienstevryheid; multi-kulturaliteit, andersheid, "die ander"; universaliteit, partikulariteit en pluraliteit; nasionalisme en self-beskikking; self-

ontplooiing, self-ervulling en self-verwesening; kommunitarisme en sektarisme; self en gemeenskap; eenheid, eenvormigheid en verskeidenheid; versoening en geregtigheid; vreedsame naasbestaan; konflik, geweld, oorlog; sosiale bewegings vir vryheid en bevryding; klasse-konflik, rassisme, patriargie, seksisme; kortom, die vroe van kultuur-filosofie soos Kwame Anthony Appiah (*The Ethics of Identity*, 2005 en *Cosmopolitanism. Ethics in a World of Strangers*, 2006) en teoloog soos Kwame Bediako (*Theology and Identity*).

In die spanningsveld tussen *gesag en rede* – Wat kan ons regtig weet? Waarvan kan ons seker wees? Wat is waarheid? – wortel talle vroe rondom teoretiese en praktiese kennis (klassiek sedert Kant); die oënskynlike spanning tussen geloof en wetenskap; verskillende vorme van rasionaliteit (Van Huyssteen); epistemologiese debatte rondom byvoorbeeld fideïsme, fundamenteelisme, *foundationalism* en *radical orthodoxy*, maar ook positivisme en sciëntisme; etiese debatte oor die begroning en inhoud van moraliteit; die opbloei van hermeneutiek (Gadamer) en herlewing van retoriek (feministies-teologiese werk, soos by Elizabeth Schüssler Fiorenza, Rebecca Chopp en Mercy Odyuye); die invloed van die sogenoemde linguïstiese wending en talle kultuur-linguïstiese toepassings (Wittgenstein); die kritiese bydrae van “tradisies van suspisie” rondom die rol van mag (van Nietzsche tot Foucault), die onbewuste (van Freud tot Lacan) en belange (van Marx tot Habermas).

In die spanningsveld tussen *tradisie en nou* – Waar kom ons vandaan? Waar gaan ons heen? Wat bied aan ons oriëntasie? Waarop mag ons hoop? – wortel talle vroe rondom die aard en belang van sowel die geskiedenis as die toekoms; die rol van herinnering, van onthou én vergeet; die plek van tradisie; die aard van verwagting en hoop (Samuel Kobia); die krag van toekomsprojekte; die funksie van utopie; die vervulling van sosiale strewes en openbare doelwitte; die betekenis van geluk; debatte rakende ontwikkeling en vooruitgang; debatte rakende historiese waarheid, objektiwiteit en narratiewe; debatte rakende risiko en sekuriteit; ideologiese konflikte rakende allerlei omvattende historiese projekte of narratiewe (Lyotard), insluitende geloof in die vrye mark, die dialektiese materialisme, die *American Dream*, die liberale projek, biologiese evolusionisme, sosiale evolusionisme; konflikte rakende die toekoms van die skepping self, en die bedreiging wat lewensstyle vandag vir lewe more (Conradie in verskeie publikasies, sien binnekort ook sy *Uitverkoop*).

Dus, wat doen sistematiese teologie, vandag? Soos altyd reageer teologie op die lewensvroe van die tyd, en vandag – teen die agtergrond van historiese ontwikkelinge oor die afgelope paar eeue en selfs dekades – word baie van dié vroe saamgevat in hierdie soort slogans en slagspreuke. Nie almal is in alles geïnteresseerd nie, nie almal word deur dieselfde probleme geboei nie. Juis daarom is daar so ’n ryke en komplekse veelheid van teologiese gesprekke tegelykertyd aan die gang. Indien sistematiese teoloë gevra word na die dringendste uitdagings vir teologie vandag, sal die meeste antwoorde waarskynlik met hierdie beskrywings saamhang – en wie die eerste uitgawes van *Scriptura* van 30 jaar gelede lees, herken dalk met moedelose ontnugtering vele debatte wat vandag nog gevoer word!

‘Quo vadis?’ Reaksie van die geloof op die gees van die tyd

Hoe klink sistematiese teologie vandag? Dis óók moontlik om die *quo vadis*-vraag te antwoord deur veralgemend waar te neem hoe reageer word op die tydsgees, op die breë en soms onuitgesproke strominge van die dag. Watter stemming, watter ingesteldheid, watter geesteklimaat kenmerk as’t ware teologiese denke vandag? Teen watter agtergrond, watter probleembewussyn, dink teoloë vandag?

Ten einde dié vraag te beantwoord is nog groter abstraksies nodig, nog verdere veralgemenings. Vir ons tydsgees is ten minste *ses sulke algemene beskrywings* nodig, wat

telkemale gebruik word. Merkwaardigerwys kan hulle boonop in pare ingedeel word wat mekaar telkens weerspreek, te wete toenemende *sekularisasie* én *spiritualisering*, groeiende *postmodernisme* én *fundamentalisme*, 'n *globaliserende* kairos én 'n *ekologiese* krisis. Al ses dié beskrywings verwoord kenmerke van die algemene klimaat waarbinne sistematiese teoloë vandag werk.

Sommige meen ons leef in 'n tyd van toenemende *sekularisasie* – en in dele van die wêreld is dit inderdaad die geval, veral onder sekere sektore in gemeenskappe. Dit geld natuurlik ook van – sommige aspekte, sommige sektore – van die Suid-Afrikaanse samelewing. Vir baie beteken dit dat hul belangstelling en vertroue verloor in die oriënterende vermoë van die evangelie en daarmee ook vir die boodskap en rol van die kerk vir hul lewe in die wêreld, in die openbaar. In sy studie oor *Die relevansie van die kerk* beskryf Willie Jonker dit as “verstikkende onverskilligheid.” Sekularisasie beteken nie dat mense vyandig staan teenoor geloof of nie godsdienstig is nie. Dit kan ook inhou dat hulle steeds religieus is, maar nie sódanig dat dit hul lewe in die wêreld beïnvloed nie. Om dié rede beskryf Jaap Durand tereg – in navolging van Weber – die gevolge van die sekularisasieproses wat met 'n “sekere onvermydelikheid die openbare toneel in Suid-Afrika byna onherkenbaar verander het” as lewe in 'n *Ontluisterde wêreld*.

Terselfdertyd herinner vele ander – eweneens tereg – dat beduidende dele van ons wêreld vandag nie deel in hierdie prosesse nie, inteendeel. Friedrich Wilhelm Graf beskryf *Die Wiederkehr der Götter. Religion in der modernen Kultur*, Peter Berger dink na oor *The desecularization of the world* en Nicholas Wolterstorff bely in *Justice* (2008) dat die sekularisasie-tese die einde sal beteken vir “our moral subculture of rights, as frail as it is remarkable” – maar dat hy dié tese nie glo nie. Charles Taylor argumenteer dat wat ons as *A secular age* beskou neerkom op “the continuing multiplication of new opinions, religious, spiritual, and anti-religious, which individuals and groups seize on in order to make sense of their lives and give shape to their spiritual aspirations.”

John Micklethwait (hoofredakteur van *The Economist*) en kollega Adrian Wooldridge vertel so pas in *God is back. How the global revival of faith is changing the world* (2009) hoe Amerikaanse godsdienstigheid die wêreld oorneem. “Since the Enlightenment, intellectuals have assumed that modernization would kill religion, and that religious America is an oddity. (However), religion and modernity can thrive together, and America’s approach to faith is becoming the norm. Many things have helped spark the global revival of religion, including the failure of communism and the rise of globalism. But above all, twenty-first-century faith is being fuelled by a very American emphasis on competition and a customer-driven attitude toward salvation. These qualities have characterized this country’s faith ever since the Founders separated church and state, creating a religious free market defined by entrepreneurship, choice and personal revelation. As market forces reshape the world, the tools and ideals of American evangelism are now spreading everywhere. The global rise of faith will have a dramatic and widespread impact on our century.”

Sommige meen dat ons in 'n sogenaamde *postmoderne* tyd leef, gekenmerk deur reaksie-verskynsels teen alles waarvoor modernisme staan. Teenoor die voorstelling van 'n universele self, dat alle mense eenders is en in staat om op hulle eie klaar te kom – soos die geïdealiseerde Robinson Crusoe op sy eiland – beklemtoon 'n postmoderne lewensgevoel dat ons inderdaad behoefte het om te behóort, aan groepe, al is hulle klein, soos vriendekringe, waar ons kontekstueel en partikulier kan voel en lewe, ánders, verskillend, uitgelos, in vrede gelaat, erken en gerespekteer, besonders, en dié andersheid onbedreig kan vier. Teenoor die voorstelling van 'n universele geheueverlies, waarvolgens die verlede vergange is, onherroeplik verby en nie langer oriënterend in die hede nie, beklemtoon 'n postmoderne

gevoel dat dit wél saak maak wie ons is en waar ons vandaan kom, dat ons eie, partikuliere stories ons spesifieke identiteite help konstitueer, en dat ons lewe in die veelvoud van ons talryke klein narratiewe, en nié in die dominante en onderdrukkende moderne narratief nie. Teenoor die voorstelling van 'n universele rede, as sou almal eenders dink omdat hul toegang tot die waarheid het en van betroubare begroning en wetenskaplike kennis lewe, beklemtoon 'n postmoderne gevoel die belang van lokale kennis en kommunale oortuiging, onderdrukte tradisies, gevoel, begeerte, drif, liggaamlikheid en die irrasionele, van alternatiewe medisyne tot alternatiewe spiritualiteit.

Terselfdertyd herinner vele ander – eweneens baie populêr – dat hulle wél behoefte het aan absolute sekerhede, aan waarheid op gesag, aan moraliteit wat nie in twyfel getrek word nie, aan kennis, insluitende geloofskennis, wat nie op wankele grondslae berus nie, kortom, dat hulle behoefte het aan vaste fundamente, aan fundamentele waarhede. Allerlei vorme van *fundamentalisme* – nasionalisties, polities, religieus, kultureel – ontspring in ons wêreld as protes teen die ingewikkeldheid, die verwarrende effek van kompleksiteit en onsekerheid, die gebrek aan absolute waarheid, uit 'n diep eksistensiële verlange na vastigheid as alles wankel, na sekerheid te midde van oneindige en onoorsigtelike keuses, na oriëntasie wanneer alles uiteenval. Die eie groep word opnuut die uitgangspunt, maar nou in strydlystige sin, en die wêreld gesien in terme van ons en hulle. Die eie groep se tradisie word opnuut met onbetwyfelde en onvoorwaardelike lojaliteit bejeën, as onfeilbaar, volkome, navolgenswaardig, al eis dit ook wát. Die eie uitleg van die tradisie word die enigste legitieme uitleg, en ander vertolkings as ketters en boos veroordeel, trouens, enige poging tot vertolking, uitleg en hermeneutiek is réeds verdag. Woordvoerders van die groep word opnuut die tradisie se gesaghebbende vertolker, ongeag wát hulle mag sê, vra of ver wag. Gehoorsaamheid, blinde lojaliteit, onkritiese navolging word dié fundamentalistiese deugdes.

Sommige meen dat ons leef in 'n *globaliserende* wêreld – en dat dit dié mees geskikte analitiese konsep is om ons werklikheid en tydsgees mee te tipeer. Eintlik behoort 'n mens te praat van verskillende gestaltes van globalisasie wat tegelyk plaasvind – ten minste kultureel, polities, én ekonomies. Die term dui basies daarop dat ons leefwêreld toenemend kleiner word, dat mense oraloor op allerlei maniere nader aan mekaar kom, meer bewus van mekaar, meer beïnvloed deur wat elders gebeur. Geleerdes beskryf dié prosesse – byvoorbeeld – as voortdurende toename in sosiale verbande en netwerke (*stretched social relations*); 'n groei in wedersydse vloei en interaksie (*intensification of flows*); meer intense wedersydse ontmoeting en beïnvloeding (*increased interpenetration*); en steeds verdere streeks- en wyer institusionele strukture (*global infrastructure*). Vir vele is dié waarneming grootliks positief en rede tot verblyding, globalisasie verteenwoordig volgens diesulkes 'n kairos in die geskiedenis, 'n fase van merkwaardige verbetering van lewenskwaliteit en menslikheid, oraloor, vir die meeste mense. Ook talle kerke verbly hulle oor dié opwindende ontwikkelinge en nuwe moontlikhede, óók in Afrika (Gifford).

Terselfdertyd herinner vele ander – juis ook vanuit kerklike kringe in Afrika – aan ramspoedige gevolge verbonde aan dié toenemende globalisasie (Accra Verklaring). Lokale kulture word bedreig, plaaslike politiek ontmagtig, ekonomiese aktiwiteite gemarginaliseer en agtergelaat, sodat groeiende ekonomiese onreg oraloor voelbaar word, en ekologiese uitbuiting word blootgelê, waarvolgens die hele aarde bedreig is, volgens vele tot waar 'n *ekologiese krisis* die wêreld in die gesig staar (Conradie).

Watter stemming, ingesteldheid, geestesklimaat kenmerk dus teologiese denke vandag? Diegene wat teologies dink, wat wil onderskei hoe die evangelie vandag bely en uitgeleef behoort te word, is voortdurend bewus van dié kenmerke van ons tyd, sowel sekulêr as

spiritueel, tegelyk postmodern én fundamentalisties, inderdaad globaliserend én op weg na ekologiese rampspoed. Die uitdaging is om dié strominge nie bloot raak te sien en beskryf nie, maar om met onderskeiding en teologies daarop te reageer. Die verleiding is trouens om self deel te word van dié strominge, óók maar net integrale deel en produk van die tydsges. Vir die kerk is dié versoeking gevaarlik. Die kerk word maklik bloot 'n spieëlbeeld van die geestesklimaat van die tyd en meet homself aan die kriteria van die dag, soos sukses, invloed, relevansie, aanvaarbaarheid, selfs populariteit. Kritiese waarnemers (Huber, Welker) praat lank reeds van vorme van *self-sekularisasie* en *banalisering*, waardeur die kerk kritiekloos meegaan met die nuutste vorme van religieusiteit en spiritualiteit, sonder om self-krities te vra na ons trou aan die evangelie. Op dié punt word die teologie daarom uitgedaag deur die *quo vadis?*-vraag en herinner aan sy roeping tot beoordeling van die geeste, óók die tydsges.

'Quo vadis'? Verstaan van die geloof in gesprek met ander

Waarheen is sistematiese teologie op pad? Dalk die mees ingrypende antwoord oor afgelepe dekades lui waarskynlik wég uit isolasie en alleenspraak. Teologie vandag kan slegs in gesprek plaasvind, in voortdurende dialoog en meningswisseling, teologie is en word – sou 'n mens kon sê – gedemokratiseer. Dieselfde geld uiteraard van ander vakdissiplines ook, waar onder byvoorbeeld die filosofie. Die tyd van die groot figure met magistrale monoloë is – volgens sommige ten minste voorlopig – verby. Wat die sistematiese teologie betref geld dié waarneming – dat dit primêr in die vorm van gesprek plaasvind – op talle maniere en op talle terreine, die potensiële gespreksgenote is veel en van oraloor, en nie inderdaad altyd in alle gesprekke teenwoordig nie. Dikwels is die *quo vadis?*-behoefte juis dat van dié gesprekke met groter erns en getrouheid gevoer word. Ten minste *sewe gesprekke* is van belang.

Allereers: In sy outobiografiese *Zweihundert Jahre Theologie: ein Reisebericht* het Berkhof al 25 jaar gelede afgesluit met die oortuiging dat die periode van oorheersing deur die Westerse teologie verby is en dat in die toekoms “naas Tübingen, Edinburgh en Chicago ook (sê maar) Buenos Aires, Lagos, Bangalore en Tokio 'n gelyke rol gaan speel.” Dit was nie profetiese woorde nie, maar 'n blote vasstelling van wat reeds oor 'n tyd heen aan die gebeur was. Wie teologiese gesprekke vandag volg, boeke lees, voor biblioteke se tydskrifrakke staan, aan akademiese konferensies deelneem, ekumeniese vergaderings bywoon of op kommissies dien, sien dit. Die teologie van die nabye toekoms sal in netwerke van groeiende samewerking geskied. Byvoorbeeld: 'n Mens hoef maar net die webwerf van die Global Network of Research Centers for Theology, Religious and Christian Studies te besoek om te sien wie – juis saam met Tübingen, Edinburgh en Chicago – betrokke is, of die onlangse *Shaping a global theological mind* (2009) onder redaksie van Darren Marks te lees om herinner te word aan dié *wêreldwye* teologiese gesprek. Natuurlik beteken dit nie dat alle oorheersing en hiërargie, alle bevoorregting en wanbalanse van mag, alle vorme van sentralisering en marginalisering, iets van die verlede is nie, wat in talle opsigte 'n blywende uitdaging meebring, nie net op die globale skaal self nie, maar ook binne elke streek, samelewing en teologiese inrigting. Nie alle stemme in alle gesprekke is ewe hoorbaar nie. Nie almal se prioriteite haal die teologiese agendas, leerplanne en voorgeskrewe leesstof nie.

Net die benaming sistematiese teologie dui al op 'n verdere – *tweede* – dringende gesprek, te wete tussen die sogenaamde *teologiese vakdissiplines* onderling. In hierdie opsig is die geskiedenis van die teologie 'n tragiese geskiedenis, waarin verskillende dissiplines hulleself juis as akademiese dissiplines probeer vestig het deur metodologies

hulle eie band met geloof en die leer van die kerk te ignoreer en ontken. Die resultaat was dikwels spesialisering en versnippering tot by die komplekse vervreemdinge “wat die moderne akademie meermale kenmerk – sodat” daar oor die afgelope dekades oraloor in teologiese kringe kritiese reaksie van allerlei soort hierteen sou ontstaan, en indringende gesprek oor waarin die teologiese integrasie eintlik geleë is, wat eintlik teologiese opleiding “teologies” maak? Vir kurrikulering is dié vroeë deurslaggewend. Sistematiese teologie wil juis in voortdurende gesprek wees met alle ander teologiese dissiplines – met die Bybel, die geskiedenis, die praktyk.

Sistematiese teologie is nie geïnteresseerd in ’n sisteem nie en bestudeer ook nie ’n sisteem van waarhede nie – téénor misverstande en wanopvattinge wat allerweë mag bestaan (eers sedert Johannes Damascenus in die Ooste en Petrus Lombardus in die Weste was daar sprake van wat dalk ’n “dogmatiese orde” van behandeling genoem kan word, maar dit was slegs in skolastieke geleedere en met skolastieke voorveronderstellinge dat daar werklik van pogings tot ’n sisteem gepraat kon word). Byvoorbeeld: In sy onlangse *Grondvormen van theologische systematiek* (2009) dui Rinse Reeling Brouwer duidelik en oortuigend aan hoe noodsaaklik momente van sistematiesing, ordening en samehang tóg vir geloof en teologie is en tegelykertyd hoe uiteenlopend en verskillend, hoe ryk en kompleks dié momente en maniere van ordening in die praktyk was en is. Vanaf sy vroeë *Blessed rage for order*, langs die weg van *Plurality and ambiguity* en *Dialogue with the other* tot by sy gerypte werk, waarin hy vra na die talle en uiteenlopende maniere waarop geloof en teologie “die fragmente versamel,” was David Tracy met dieselfde vroeë besig.

Vir dié sistematiese moment, vir dié behoefte aan ordening en samehang, is – *derdens* – ’n diepgaande gesprek met ander vakrigtings en kennisvelde uiteraard ook noodsaaklik. Die dogmatiek kan nie anders as om die gesprek met die *akademie* as omgewing ernstig te neem nie – vanaf filosofie tot geskiedenis, vanaf literatuur tot kuns, vanaf politiek tot ekonomie, vanaf sielkunde tot sosiologie, vanaf kosmologie tot biologie, vanaf regte tot medies, vanaf opvoedkunde tot bestuurswetenskappe, vanaf die klassieke tot by toekomskunde vind die teologie deur die eeue en jare heen belangrike gespreksgenote.

Juis hier word die *quo vadis?*-vraag van kritiese belang. Vanweë talle faktore, waar onder ingrypende verskuiwings in die akademie, vind dié gesprek – ten minste in Suid-Afrika al minder plaas. Juis in tye waarin die vervreemdinge al groter word en allerweë bekla word, en die behoefte aan inter-dissiplinêre kennis en kontak nodiger is as ooit, word teoloë nie meer opgelei met basiese kundigheid in ten minste sommige van dié ander dissiplines nie. Vir die toekoms van sistematiese teologie kan dit slegs rampspoedig wees. Meer nog, van egte gesprek met ander dissiplines is daar haas geen sprake nie. Die eintlike behoefte, aan egte gesprek met eie teologiese bydraes, bly onvervuld. Jare gelede sou die fisikus Carl Friedrich von Weizsäcker oor die verantwoordelikheid van die wetenskap argumenteer dat teologie nodig is aan die universiteit as herinnering aan ’n dieper waarheid, ’n dieper rasionaliteit, wat op ’n dag skielik weer nodig mag word om te hoor – maar die moontlikheid vir dié soort gesprek is tans nie oral meer gegee nie.

Vir die sistematiese teologie is *vierdens* ’n voortdurende en diepgaande gesprek met die *openbare lewe* eweneens van groot belang. Deesdae word dit meermale as publieke teologie beskryf. Teen die historiese agtergrond van kerk en teologie in Suid-Afrika is dit dalk goed begryplik waarom dié gesprek hier met groter erns as elders gevoer word en dit vir baie mense steeds goeie sin maak – maar dis tog steeds nie vanselfsprekend nie en daarom bied dit ook rede vir dankbaarheid. Daar bly egter vele en diepgrypende vrae verbonde aan die beoefening van publieke teologie. Sowel die term “publiek” as die term “teologie” roep dit op. Wat word bedoel met “publiek,” hoe vind die publieke teologie

plaas, deur wie en ter wille van wie, met welke motivering, bedoeling en verwagting? En hoe "teologies" is die publieke teologie? In plaaslike én buitelandse kringe heers daar gesonde skepsis oor die beoefening van publieke teologie, en hopelik bly dié (ook self-) kritiese vroeë deel van publieke teologie se toekoms.

Vyfdens: Ook die gesprek tussen sistematiese teologie en die *kerk*, of liever: die sistematies-teologiese gesprek *in* die kerk, is van groot belang, en ook hier lei die *quo vadis?*-vraag tans tot uiteenlopende waarnemings. Aan die een kant is dit nie altyd duidelik hoe ernstig sommige kerke vandag met sistematiese teologie is nie. Die geringe rol van diepgaande sistematies-teologiese besinning rondom dringende sake in kerke is soms bevreemdend – terwyl talle kerklike debatte juis van leerstellige aard is, waar onder Skrifgesag en Skrifgebruik, ook in etiese sake; die aard en rol van belydenisskrifte; die aard van die Gereformeerde tradisie, insluitende *Belhar*; 'n ekklesiologie tussen volkskerk en belydenis; geloof in die opstanding van Jesus; implikasies vir die geloof vanuit ondersoek rondom die historiese Jesus; die oënskynlike konflik tussen evolusie-denke en skeppingsgeloof; die openbare aanspraak van kreationiste en fundamentaliste; ekonomiese onreg; openbare geweld en misdaad; die wêreldwye bedreiging vir die skepping; die impak van die tydsgees en lewensgevoel op die geloofwaardigheid van die evangelie. Daar is sekerlik talle verklarings en goeie verduidelikings, maar die oorheersende indruk, te wete dat daar nie indringende dogmatiese besinning oor dié soort vraagstukke in die plaaslike kerke gevoer word en dat daar nie juis leerstellige riglyne hieroor in die openbaar verskaf word nie, is tog beswaarlik te vermy – en dit terwyl die gehalte van die debatte in die openbare pers dikwels benede 'n aanvaarbare teologiese peil is en gevoer word deur diegene sonder enige vertroudheid met die tradisie en die stand van teologiese kennis. Self-aangestelde woordvoerders vir die evangelie doen meer skade as goed, self-aangestelde kritici verkondig enige oppervlakkige eie opinie – en kerk en teologie bewaar oënskynlik liever die stilswye. Dalk is dit korrek, die onvermydelike gevolg van die sogenaamde demokratisering van die openbare meningsvorming, maar dalk is dit tog ook nodig om saam daarvoor na te dink en te gesels, as deel van die *quo vadis?*-vraag?

Aan die ander kant is – as *sesde* belangrike gesprek – *ekumeniese* sistematiese teologie vandag wêreldwyd lewendig en belofteryk, op talle maniere. Dit is uiteraard in die ekumene waar die Trinitariese Renaissance werklik plaasgevind en kreatiewe vrug gedra het, en steeds dra. Die bring tradisies wat eeue lank van mekaar vervreem was op nuwe maniere byeen. Daar was en bly die invloedryke ekumeniese studies oor die aard en sending van die kerk, oor die belydenis van die gemeenskaplike apostoliese geloof, oor die sakramente en die amp, oor die Skrif as kosbare skat in brose erdekruike, en talle meer. Daar was die *Gesamentlike Verklaring oor Regverdigmaking* tussen die Lutherse en Katolieke wêreld, wat vanjaar na 'n dekade herdenk word, en steeds vrug dra en tot verdere gesprekke en resepsie lei. Daar was die Leuenberg-proses, aanvanklik tussen Gereformeerde en Lutherse kerke, maar nou reeds veel meer omvattend, wat tot steeds groeiende inisiatiewe lei om tradisionele verskille tussen tradisies en geloofsgemeenskappe op talle plaaslike vlakke te oorbrug. Daar is talle bi- en multilaterale dialoë, wat dikwels fokus op wat oraloor *communio*-eklesiologie genoem word, nuwe maniere om meer sigbare eenheid (aanvanklik *koinonia* genoem) tussen kerke te help bevorder. Dit sou sekerlik misleidend wees om die invloed en potensiaal van sulke ekumeniese studies en prosesse te oorskat, aangesien daar steeds talle ingewikkelde en omstrede struikelblokke oorbly, maar die indruk kan tog ook nie vermy word dat daar wel op talle punte merkwaardige toenadering was, en dat sistematies-teologiese werk daarin 'n sleutelrol gespeel het nie. Hopelik bly hierdie ekumeniese rol óók deel van die toekoms van die dogmatiek.

Ekumeniese teologie beteken nie 'n eie soort teologie, as 't ware geabstraheer van alle spesifieke geloofsgemeenskappe en hul tradisies en self byna neutraal nie, maar eerder 'n ruimte van ontmoeting, gebaseer op 'n spiritualiteit van ontmoeting (Wainwright). Ekumeniese sistematiese teologie – in Schlink se klassieke beskrywing van die Kopernikaanse rewolusie wat nodig is – berus op die uitgangspunt by álmal dat ander tradisies nie rondom óns, as middelpunt en norm van waarheid, wentel nie, maar dat ons almal saam, in ons eie wentelbane, rondom Christus wentel. Soms mag ons dus dalk selfs naby aan mekaar wees, maar ver van Christus af! – wat ons waarsku om nie ander aan ons eie sieninge en oortuigings te wil bly meet nie, maar om sáám en self-krities te bly soek na die waarheid van die evangelie. Ekumeniese teologie sluit dus nie uit nie maar in dat kerke sal bly seker maak dat reg tydens die opleiding ook sal bly geskied aan hul eie tradisie, belydenis, vroomheid en styl van aanbidding en lewe.

Dalk die heel belangrikste gesprek bly – in die *sewende* plek – uiteraard die gesprek binne die dissipline self, die gesprek *met die sistematiese teologie* self, van altyd en van oral, met die moeders en vaders en die broers en susters. Al die gesprek met die ander teologiese dissiplines, met ander vakrigtings in die akademie, met die openbare lewe en al sy strominge en stemme sal ontaard, sal geen ware gesprek wees, indien daar geen konstruktiewe teologiese bydrae gemaak kan word tot die gesprek nie. Al die interne gesprek binne kerke en binne die ekumene sal oppervlakkig en inhoudloos bly as daar geen ordentlike sistematies-teologiese kundigheid aanwesig is nie. Al die sensitiwiteit vir kontemporêre lewensvrae – rondom subjektiwiteit, rasionaliteit en historisiteit – sal stom bly indien die nodige teologiese onderskeidingsvermoë ontbreek. Al die empiriese gegewens, al die nuutste getalle en betroubaarste statistiek, al die insig in die steeds wisselende tydsgees – in sekularisasie en spiritualiteit, in postmodernisme en fundamentalisme, in globalisasie en ekologiese bedreiging – sal in populistiese napraat ontaard as die geestelike aanvoeling en nodige teologiese oordeelsvermoë afwesig is. Kortom, wesenlik vir die toekoms bly deeglike opleiding, diepgaande studie, ordentlike kennis van die vak, diepsinnige gesprekke, kwaliteit akademiese werk. Dit bly daarom ook dié belangrikste *quo vadis?*-vraag aan die adres van sistematiese teologie. Hoe deeglik is die opleiding, hoe goed die kennis, hoe fyn die onderskeidingsvermoë?

'Quo vadis'? Lof van die geloof gerig tot God

Waarheen is sistematiese teologie op pad, waarheen gaan dit? *Towards God* – was die klassieke antwoord van Geoffrey Wainwright in sy intreerede oor die aard en taak van sistematiese teologie. Agtereenvolgens bespreek hy op dié manier die oorspronklike oriëntasie van ons geloof, nadenke en lewe – om God groot te maak en te geniet, volgens die *Westminster Shorter Catechism*; die doksologiese gerigtheid van ons geloof, nadenke en lewe – die *Gottes-Dienst* van Karl Barth en die *sursum corda* van Calvyn; asook die uiteindelige bestemming van ons geloof, nadenke en lewe – die *Gloria Dei vivens homo* van Irenaeus. Oor die jare heen sou hy self dié verbande byeen hou – in sy sistematiese teologie, met die titel *Doxology* en veelseggende subtitel *The praise of God in worship, doctrine, and life*; in sy talle studies oor sistematiese teologie en spiritualiteit asook sistematiese teologie en liturgie; in sy verbinding van ekumeniese sistematies-teologiese werk en die aanbidding van die kerk, soos in *Worship with one accord. Where liturgy and ecumenism embrace*; tot in sy onlangse bundel met die dubbelsinnige titel *Embracing purpose* (2007), wat sowel dui op Gods omvattende en genadige bedoeling met die wêreld as op die gelowige reaksie wat dié bedoeling dankbaar omhels. Hy is egter slegs één voorbeeld in 'n lang tradisie wat geloof en teologie sien as gerig op God, as in diens van God, as handeling

tot eer van God – soms in die geskiedenis gekoppel aan die gees van “uit Hom en deur Hom en tot Hom is alle dinge” (Rom 11:36) en “alle dinge is deur Hom en tot Hom geskape” (Kol 1:17). In die lof en eer van God vloei nadenke, aanbidding en geloof saam, en daarom is sistematiese teologie, liturgie en spiritualiteit ook ten nouste verbind – ’n oortuiging vol praktiese implikasies vir die *quo vadis?*-vraag.

Ellen Charry, in haar studie *By the renewing of your minds*, met die subtitel *The pastoral function of Christian doctrine*, bring die verdere dimensie van vorming en hervorming by. Sy verduidelik hoe die klassieke teologiese tekste doel-sinne gebruik om Gods handelinge mee te beskryf. Die bedoeling van dié werke – en dus van die geloof en leer – was om lesers te help vorm, sê sy, alhoewel ons dit vandag skaars nog begryp. “(T)he divisions of the modern theological curriculum began making less and less sense to me. I could no longer distinguish apologetics from catechesis, or spirituality from ethics or pastoral theology. And I no longer understood systematic theology or dogmatic theology apart from all of these. Our neat divisions simply didn’t work. Eventually even the distinctions between theology and biblical studies began to weaken, too. I realized that I was uncovering a norm of theological integrity that had become unintelligible to the modern disciplines.” George Lindbeck sê hiervan “It would not have been possible to write (Charry’s book) even a few years ago. The binary oppositions of the Enlightenment epistemology between reason and faith, theology and spirituality, academy and church were still too strong. Now, however, it is becoming increasingly possible to be scholarly without bracketing pastoral concerns, and to be pastoral without ignoring scholarship. Despite our age-induced nostalgia for the past, *we historical and systematic theologians who have spent our lives studying the creeds of the churches are tempted to think that we were born too soon. A new springtime seems to stirring in our moribund disciplines.*”

Byvoorbeeld: Een van die belangrike onlangse bydraes wat dien as uitdaging om dié verbande tussen – byvoorbeeld – die Christelike geloofsleer en aanbidding, spiritualiteit, pastoraat, alledaagse lewe en vorming ernstig te neem is Thiselton se indrukwekkende *Hermeneutics of Doctrine* (2007). Hy is oortuig dat ’n meer doelbewuste hermeneutiese benadering tot die Christelike leer laasgenoemde mag “red van sy gemarginaliseerde funksie en abstraksie van die lewe, en dit mag bevry van sy sogenaamde status as blote teorie.” Self is hy volledig oortuig van die aller-beslissende belang van die kerklike leer, sêlfs baie spesifiek van die koherente, sistematiese, wetenskaplike karakter van die leer, maar – in die beste tradisie van die hermeneutiek – sluit dié siening van die leer al hierdie ander fasette en funksies nie uit nie, maar juis in. Hy wys op vyf sleutel-insigte en -ontwikkelinge uit die onlangse hermeneutiese tradisie om te toon hóé geloof en leer ingebed lê in die konkrete lewe self (met gebruikmaking van Gadamer, Ricoeur, Wittgenstein, en die vele sistematiese teoloë wat alreeds dié insigte benut) en illustreer dan die potensiaal van dié insigte vir die dogmatiek in ’n honderde bladsye lange bespreking van verskeie klassieke leerstellinge.

Maar, waarin bestaan dié lof en eer van God? Dis nie net Irenaeus wat die glorie van God met die lewe van die mens sou verbind nie. Ook Calvyn, welbekend vir die motief van *Soli Deo Gloria*, dat alles dien tot meerdere eer van God alleen, is eweneens bekend vir sy uitspraak *ubi cognoscitur Deus, etiam colitur humanitas*, ongeveer: oral waar God geken word, dáár bloei die mens, daar word menslikheid gekultiveer, bevorder, gedien, versorg. Vir Calvyn is die diens van vroomheid aan God en die diens van geregtigheid en barmhartigheid aan die naaste ten nouste verenig. Daarom praat hy met soveel patos oor die waardigheid van die mens. In ons naaste, ongeag wie en hoe hulle is, herken ons sowel die heerlike beeld van God asook ons eie vlees – en om albei dié redes is ons geroep om hulle lief te hê, te respekteer en hul lewe te bevorder. Daarmee word sistematiese teologie egter ook ten nouste verbind met die Christelike lewe, met heiliging, gehoorsaamheid en liefde,

akademies gesê, met etiek. In dié tradisie is dogmatiek en etiek daarom integraal verenig. Aan die hart van dié etiek lê – vir Calvyn en sy geesgenote – die respek vir en die bevordering van menswaardigheid.

‘Quo vadis?’

Miskien is dit versoberend om afsluitend te onthou dat die *quo vadis?*-vraag in die Christelike tradisie bekend geword het vanweë die oorlewering dat Petrus, vlak buite Rome, net waar die Via Ardeatina afdraai van die Via Appia, met sy vlug uit die stad vir Jesus sou raak geloop het. *Domine, quo vadis?*, wou die verbaasde apostel weet, net om te hoor *Eo Romam iterum crucifigi*, Ek gaan na Rome om weer gekruisig te word. Vandag staan daar ’n kapel op dié plek, die Chiesa del Domine Quo Vadis, om ons hieraan te bly herinner, saam met ander kunswerke, soos Carracci se bekende skildery uit 1602 (tans in die Nasionale Galery in London). In die Christelike tradisie is *quo vadis?* daarom geen onskuldige vraag, uit bloot akademiese belangstelling en nuuskierigheid nie. Dis ’n vraag met self-kritiese assosiasies, met pynlike en selfs beskuldigende bowetone, ’n vraag wat herinner dat ons dalk besig is om ons roeping te versaak, om wég te vlug van waar ons eintlik moes wees en eintlik moes doen.

UITGESOEKTE LEESSTOF

- Appiah, KA 1992. *In my Father's House*, New York: Oxford University Press
- Appiah, KA 2005. *The Ethics of Identity*, Princeton: Princeton University Press.
- Appiah, KA 2006. *Cosmopolitanism. Ethics in a World of Strangers*, New York: Norton.
- Baars, A 2004. *Om Gods Verhevenheid en Zijn Nabijheid*, Kampen: Kok.
- Bediako, K 1992. *Theology and Identity*, Oxford: Regnum.
- Bediako, K 1995. *Christianity in Africa*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Berger, PL (ed.) 1999. *The Desecularization of the World*, Grand Rapids: Wm B Eerdmans.
- Berkhof, H 1985. *200 Jahre Theologie. Ein Reisebericht*, Neukirchen: Neukirchener Verlag.
- Boesak, AA & Hansen, L (eds.) 2009. *Globalisation*, Stellenbosch: Sun Press.
- Butin, P 1995. *Revelation, Redemption and Response*, New York: Oxford University Press.
- Charry, ET 1997. *By the Renewing of your Minds*, New York: Oxford University Press,
- Chopp, R 1999. *The Power to Speak*, New York: Crossroad.
- Conradie, E 2005. *At Home on Earth?*, Burlington: Ashgate.
- Conradie, E 2006. *Christianity and Ecological Theology*, Stellenbosch: SUN Press.
- Conradie, E 2009. *Uitverkoop?* (in press, for 2009).
- Durand, JF 1985. *Die lewende God*, Pretoria: NGKB.
- Durand, JF 2002. *Ontluisterde wêreld*, Wellington: Lux Verbi.BM.
- Fiorenza, ES 1999. *Rhetoric and Ethic*, Minneapolis: Fortress.

- Gifford, P 2001. *African Christianity. Its Public Role*, London: Hurst and Company.
- Graf, FW 2004. *Die Wiederkehr der Götter*, München: Verlag C. H. Beck.
- Jonker, WD 2008. *Die relevansie van die kerk*, Wellington: Bybel-Media.
- Kobia, S 2004. *The Courage to Hope*, Geneva: WCC.
- Marks, DC 2008. *Shaping a Global Theological Mind*, Burlington: Ashgate.
- Micketwait, J & Wooldridge, A 2009. *God is Back*, New York, Penguin.
- Newbiggin, L 1964. *Trinitarian Faith and Today's Mission*, Richmond: John Knox.
- Reeling Brouwer, R 2009. *Grondvormen van Theologische Systematiek*, Vught: Skandalon.
- Taylor, C 2007. *A Secular Age*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Thiselton, A 2007. *The Hermeneutics of Doctrine*, Grand Rapids: Wm B Eerdmans.
- Van den Brink, G (ed.) 2009. *The doctrine of the Trinity in Christian Faith and Global Theology*, *Journal of Reformed Theology* Vol 3/1 (Special Issue).
- Van Huyssteen, JW 1999. *The Shaping of Rationality*, Grand Rapids: Wm B Eerdmans.
- Van Huyssteen, JW 2006. *Alone in the World?*, Grand Rapids: Wm B Eerdmans.
- Wainwright, G 1980. *Doxology*, New York: Oxford University Press.
- Wainwright, G 1981. "Towards God," *Union Seminary Quaterly Review* 1981 Vol XXXVI, 13-23.
- Wainwright, G 1997. *Worship with One Accord*, New York: Oxford University Press.
- Wainwright, G 2007. *Embracing Purpose*, London: Epworth.
- Welker, M 2000. *What Happens in Holy Communion?*, Grand Rapids: Wm B Eerdmans.
- Wolterstorff, N 2008. *Justice. Rights and Wrongs*, Princeton: Princeton University Press.